

Dynamisch Perspectief

Ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw Et Voeding

Juni 2014 / 3

A photograph of a man with long hair and sunglasses on his head, sitting in a grassy field. He is wearing a black t-shirt with an orange graphic and blue jeans. In the background, another man in a blue jacket stands near a brown cow, and several other cows are visible. The sky is clear and blue.

De helende kracht van agrarisch werk
Op zoek naar de ideale polder-spinazie
De boer is een meditant
Klanten bouwen mee aan Koeientuin

Dynamisch Perspectief

redactioneel

1924-2014

Pinksteren 1924: Rudolf Steiner legt met de Landbouwcursus de kiem voor de BD-landbouw. Aanvankelijk zijn de pioniers die met zijn inzichten aan de slag gaan heel erg gericht op wat *'Herr Doktor hat gesagt'*. Ze zoeken elkaar op om samen teksten van Steiner te lezen en te bespreken.

Pinksteren 2014: Er is een schat aan ervaring opgebouwd. Geleidelijk is de aandacht verschoven van 'samen lezen' naar 'uitwisselen van ervaringen'. In het BD-jongweekend doen ze een rondje 'waar zit jouw passie'. Bij de intervisiegroep van jonge boeren van de BD-beroepsontwikkeling bespreken ze het vraagstuk dat een van de deelnemers inbrengt. Op de Jaardag wisselen we uit waar we aan werken en waar we enthousiast van worden.

Is de 'Boekjes-BD' en 'het krampachtig vasthouden van de realiteit van 1924', waar Michael Roads het over heeft, verleden tijd? Het is maar net hoe je met dat 'boekje' omgaat. Carlijn Geluk kiest een prachtig citaat over hoe een boer geestelijk inzicht verwerft, *'Je loopt door het veld, en ineens is het er. Je weet iets, en je probeert het dan uit'*. Helemaal van 2014.

Ellen Winkel, hoofdredacteur,
ellen@schrijfwinkel.nl

- 03 Dynamisch Portret: Buitenbant
- 08 BD Jong: Waar zit jouw passie?
- 09 BD in de Kunsthal
- 10 BD-Beroepsontwikkeling voor starters en jonge boeren
- 11 14 juni Jaartheme & Jaardag
- 12 Het ideale boerenbedrijf van...Alex Smits
- 14 Landbouwcursus als inspiratiebron: Carlijn Geluk
- 16 Zorgeloos werken op de zorgboerderij
- 20 Michael Roads
- 22 Dynamische Keuken: Koeientuin op De Buitenplaats
- 26 Preparatendag met euritmie in Zeeland
- 28 Perspectief
- 33 Agenda
- 34 Colofon en Leden-service
- 35 BD juwelen

De boer is een meditant

14 In gesprek met de bedrijfsindividualiteit

Helende kracht

16 Boerenwerk brengt mensen in balans

Bouwen aan de Koeientuin

22 Klanten zetten zich in voor een nieuwe stal

*Tineke Alberts (links) en Herma Ronda
in het spinazieperceel*

Boerderij Buitenbant in de Noordoostpolder

Op weg naar de ideale biologische polderspinazie

'Vechten tegen multinationals als Monsanto heeft weinig zin, maar er iets positiefs tegenoverstellen well', vindt Tineke Alberts (43) van boerderij Buitenbant. Daarom richt ze zich samen met haar vrouw Herma Ronda (42) steeds meer op biologisch-dynamische zaadteelt. 'We proberen een oud spinazieras te veredelen tot de ideale bio-polderspinazie. *Tekst: Petra Essink / Foto's: Ruud Hendriks*

Net buiten het polderdorp Bant in de Noordoostpolder, aan het begin van een oneindig lijkend uitgestrekt landschap, wappert bij de tweede boerderij rechts aan de Noorderringweg een niet te missen Demeter-vlag. Hier moet het zijn! De tegenstelling tussen de wijdse omgeving en de dicht omboomde nederzetting is groot. Op zoek naar een voordeur beland ik in een soort van geheime tuin. Meerdere gezellige zitjes, een vuurplaats en een rommelhokje met imkerspullen en een opzetzwembad onder de grootste kweeperenboom die ik ooit heb gezien.

Bio-polderspinazie

Ha, een deur! Herma doet open. "Ik ben met de lunch bezig, Tineke is in de kas. Kom maar mee." Na een hartelijke begroeting leidt Tineke me rond. We gaan de tuin uit naar een aangrenzend perceel. Tineke: "Helaas is het te nat om het land op te gaan, ik ben heel zuinig op de grond. We zouden teveel vertrappen. Bijna alles is nu ingezaaid. Alleen de pompoenen nog eind mei. Alles wat je hier ziet opkomen is voor zaadteelt. We verbouwen veel bloemen: reseda, bos-liefje, klaproos en zonnebloem maar ook boerenkool, bonenkruid en tuinbonen. Daarnaast hebben we vijf hectare haver en 2,5 hectare luzerne voor structuurverbetering en groenbemesting van de grond. We telen vooral voor zaadteeltbedrijf De Bolster en sinds kort ook voor de akkerranden- en bijenbloemenmengsels van Cruydt-hoeck. We leggen ons steeds meer toe op het telen van zaden, en worden hierbij enorm geïnspireerd door de mensen uit het zadenetwerk rond het Louis Bolk Instituut."

"Zie je die groene blaadjes daar? Dat is spinazie die is opgekweekt uit zaden uit de zaadbank in Wageningen. Dit ras is voor het laatst uitgezaaid in de jaren zestig. Ik probeer deze spinazie te veredelen naar een ideaal bio-polderspinazieras, samen met Jan Velema." Jan, voormalig directeur van zaadveredelingsbedrijf Vitalis, heeft onlangs De

Bloeiende boerenkool (linkerfoto) en tuinbonen (rechterfoto) voor de zaadteelt

Zaderij opgericht. Daarmee richt hij zich op de vermeerdering en instandhouding van historische en lokale rassen. "Volgende week moet ik een eerste selectie maken. Ik let daarbij onder andere op de kleur, de stand en de vorm van het blad. Enorm leerzaam en spannend!"

Als klein meisje was Tineke al met bloemen en zaad bezig, vertelt ze. "Ik herinner me dat er een stukje grond was waar veel kamille groeide. Ik had me voorgenomen de kamille te oogsten en er thee van te maken. Mijn vader vond 'dat onkruid' in de weg staan en ging er op een dag met de roundup-spuut overheen. Ik weet nog goed hoe vreselijk ik dat vond! Toen het duidelijk werd dat ik het bedrijf ging overnemen, wist ik dat ik het op een andere manier wilde aanpakken dan mijn ouders. Om die reden ben ik naar Warmonderhof gegaan, ik was toen 34 jaar oud. Daar kwam ik echt thuis. Deze school heeft een ongelooflijk positieve draai aan mijn leven gegeven. En bovenal heb ik er ontzettend veel gelachen."

Hot tub en bijen

Op weg naar de andere kant van het bedrijf komen we weer door de prachtige tuin. Overal zie ik hoekjes waar verschillende planten opkomen. Tineke: "Ik strooi regelmatig bijzondere zaadjes op plekken

waar nog even niets groeit. Ik hou van variatie en verrassingen. Zo ben ik op mijn manier bezig met biodiversiteit." Tineke wijst op een oud ligbad, waaronder een holte is gemaakt om een vuurtje in te stoken. "Onze hot tub! Wij houden enorm van in bad gaan: eerst in de hot tub en dan afkoelen in het zwembad." We bekijken de enorme kweepeerboom. "Ieder jaar komt er meer af. Vorig jaar hadden we 200 kilo van deze ene boom. Hij heeft het naar zijn zin."

"En ik ben sinds een aantal jaren imker!", vervolgt Tineke enthousiast. We lopen over de binnenplaats naar de achterkant van het bedrijf, waar twee bijenkasten staan. "Het is hier een heerlijke omgeving voor de bijen. Onze velden en akkerranden staan vol bloemen." Even later leidt Tineke me langs de mini-boerderijwinkel (hier zijn zakjes zaad, zelfgemaakte kweepeerengelei, vlierbloesemsiroop en daslookolie te koop) en 'De Hooiberg', de 'hangplek' voor de vrijwilligers. "'s Zomers zijn we vaak in internationaal gezelschap. Heel inspirerend." We kijken nog even bij de kippen, die overdag los over het erf scharen en passeren ten slotte twee kassen, waar groenten voor eigen verbruik geteeld worden; er zijn heel wat monden te vullen in de zomermaanden.

Als een indiaan

Tijd voor de lunch. Herma heeft een heerlijke soep gemaakt. "Dit waren de laatste ingemaakte tomaten van vorig jaar", zegt ze. "We maken alles in en eten het hele jaar door van de tuin."

Aan tafel vertelt Tineke over de geschiedenis van het bedrijf. "Mijn opa en oma kwamen hier toen er, behalve heel veel vruchtbare landbouwgrond, nog niets was. Ze mochten hier, na een grondige keuring vanuit de overheid, in 1952 hun boerderij beginnen. Ze hebben hier altijd een gemengd bedrijf gehad, en mijn ouders ook tot 1993. Zij hebben het na de overname van de boerderij niet altijd makkelijk gehad." In de tijd van de invoering van de melkquota was haar vader door rugproblemen arbeidsongeschikt. Omdat hij tijdelijk niet molk, kreeg hij geen quotum toegewezen. Het bedrijf dreigde dit niet te overleven. "Ik weet nog goed dat ik als veertien jarig meisje 'als-een-indiaan-zo-verontwaardigd' was over het feit dat andere mensen zomaar je land van je af konden nemen. Financieel kwam het goed, vooral door de ondernemersgeest van mijn moeder. We hoefden niet te verhuizen. Mijn ouders hebben overleefd door het melken van geiten, het telen van droogbloemen en het onderdak bieden aan Poolse seizoenarbeiders. Uiteindelijk verhuurde mijn vader een groot deel van het land en ons bedrijf werd een camping voor Polen. Toen ik de boerderij in 2008 overnam, waren de percelen verwaarloosd. De grond stikte van het onkruid en er was veel structuurschade omdat boeren over het algemeen minder zorgvuldig omsprongen met huurgrond dan met hun eigen grond."

Reiki en BD

Hoe kwamen ze ertoe om BD te gaan werken? Tineke: "Op mijn achtentwintigste heb ik een zwaar auto-ongeluk gehad. Het is een wonder dat ik nog leef. Dat ik volledig ben hersteld heeft mij een sterk besef gegeven van de enorme levensenergie die er in mensen en in de natuur verborgen zit. Ik heb het gevoel dat ik een tweede kans heb gekregen, die ik ten volle wil benutten." Over haar achtergrond vertelt Herma: "Voordat ik Tineke ontmoette, at ik al vegetarisch en

*'Ik verplaats me
in het gewas.
Dat helpt me
bij het nemen van
beslissingen'*

biologisch. Wat leuk was, was dat we dezelfde boeken in de kast hadden staan van Eckhart Tolle, Neale Donald Walsch en Paulo Coelho. Tineke: "Hoewel wij onszelf behoorlijk spiritueel vonden en vinden - we zijn bijvoorbeeld al jaren bezig met reiki en geloven in de kracht van positieve affirmaties - stond het BD-verhaal in die eerste jaren nog ver van ons vandaan."

Ze begonnen als bio-boeren en hebben na drie jaar de stap naar Demeter gemaakt.

Herma: "Die overgang van bio naar BD

ging niet vanzelf. Eén ding was ons wel duidelijk, namelijk dat we meer wilden zijn dan alleen biologisch en dan kom je automatisch bij biologisch-dynamisch uit. Maar we hadden allebei moeite met de verplichtingen die bij het voeren van Demeter horen, zoals het preparatengebruik. Ik houd er niet van als er iets moet in dit gebied. Ik moet zeggen dat ik de afvinklijst voor het Demeter-keurmerk als 'eng' ervaar, terwijl ik tegelijkertijd ook begrijp dat er bepaalde regels moeten zijn. Mijn reactie op 'het moeten' heeft misschien ook met mijn achtergrond te maken; ik kom een uit een streng gereformeerd gezin."

Tineke: "Niet alleen omdat het moet, maar ook omdat we er nog niet echt in konden geloven hadden we moeite met de preparaten. Dat veranderde toen Jan Saal vorig jaar tegen mij zei: 'Hoe kun je over preparaten oordelen als je ze nog niet hebt uitprobeerde? Pas als je duidelijk ziet dat het niet werkt kun je zeggen dat je het niet ziet zitten.' Daar had hij een punt en daarom staan we er dit jaar opener in. Ik had zelfs een bijzondere waarneming: tussen de plekken waar de koehoorns begraven lagen, zag ik in een flits vloeiende banen van energie stromen. Ik vergelijk het met de waarneming die je kunt hebben boven het hete asfalt in de zomer. Ook de tekeningetjes met al die streepjes in de boeken van Rudolf Steiner zie ik nu op die manier."

Zaadteelt en geluk

Op de vraag waar hun interesse voor zaden en zaadteelt vandaan komt antwoordt Tineke: "Zo'n vijf jaar geleden zag ik de film 'De wereld volgens Monsanto'. Daarin wordt beschreven dat het bedrijf

Monsanto door de teelt van hybride zaden steeds meer (voedings) gewassen en ook boeren in haar macht krijgt, waardoor steeds meer zaadvaste lokale rassen verdwijnen. Die film raakte mij diep. Ik vroeg me af: 'Hoe kan het zijn dat één bedrijf zoveel schade aanricht?' We spraken erover en beseften dat actievoeren tegen zo'n multinational niet veel uithaalt. Maar met onze boerderij, door het telen van levenskrachtige zaadvaste rassen, konden we er wel iets tegenover stellen!"

Vanaf het begin hebben ze topoogsten gehad. "In feite is er nog nooit iets mislukt", zegt Tineke. "Vorig jaar hadden we vijf hectare wortels (als groente dus niet voor zaadteelt) waar we een fantastische prijs voor kregen. Vanuit de groothandel kregen we complimenten over de kwaliteit en de lange bewaarbaarheid van ons gewas. Onze producten hebben een grote vitaliteit. Wij denken dat dit maken heeft met de liefde en aandacht die wij de planten geven. Op al het zaad dat hier de grond in gaat passen wij eerst reiki toe. Dat wil zeggen dat we er op een liefdevolle manier met onze handen doorheen gaan. Ook mediteren we om onkruid weg te houden, we spreken als affirmatie uit dat er weinig onkruid is. Dat werkt heel goed. En wat ik van nature doe is dat ik me gevoelsmatig verplaats in een gewas of in een dier. Ik vraag me altijd af: 'Hoe vinden de wortels of de bloemen het om op dit perceel te staan? Die vraag helpt mij bij het nemen van beslissingen. Die neem ik heel intuïtief. Het besluit van vorig jaar om die vijf hectare penen te zaaien was helemaal niet logisch. Dat we die zo goed hebben kunnen verkopen geeft ons de financiële ruimte om ons dit jaar veel meer alleen met zaadteelt bezig te houden. En om het avontuur van de spinazie-veredeling aan te gaan! Hier worden we gelukkig van."

Herma vult aan: "Wat ook meespeelt in de goede resultaten is, denk ik, dat wij intussen op een goede manier samenwerken. In het begin heeft het me wel moeite gekost om mijn plekje hier te vinden. Alles was van Tineke - het bedrijf, de spullen, de geschiedenis. Intussen weten we dat onze verschillende kwaliteiten elkaar juist goed aanvullen. Tineke is een wervelwind van ideeën en initiatieven. En ik ben goed in plannen en organiseren en kan de focus bewaren. Samen komen we een heel eind." 🌱

Buitenbant

Tineke Alberts (rechts) en Herma Ronda
Noorderringweg 8-1
8314 PH Bant (NOP)
www.buitenbant.nl

Grootte: 10,5 hectare

Gewassen: zaadteelt van pompoenen, tuinbonen, boerenkool, bonenkruid, reseda, bosliefje, klaproos en zonnebloemen

Veredeling van: spinazie

Afzet aan: De Bolster en Cruydt-hoeck

Dieren: kippen en 3 katten (Toontje, Doerak en Schatje)

Overig: boerderijwinkel, wandelroute Buitenbantpad, werkplek voor vrijwilligers via WWOOF en Workaway (kost en inwoning), twee bijenkasten

Bijbanen: Tineke en Herma hebben allebei naast het bedrijf een kleine baan in het onderwijs: Tineke anderhalve dag als studentbegeleider, Herma als lerarenopleider en trainer in het hoger beroepsonderwijs. Ze vinden het fijn om naast het werk op de boerderij hun pedagogisch beroep te blijven uitoefenen en in verbinding met 'het stadse' te staan.

BD Jong Weekend *Waar zit jouw passie?*

Tekst: Jesse van Westen / Foto: Andreas den Boer

Waar zit jouw passie? Dit was de vraag waarmee we op vrijdagavond 21 maart in een kring zaten met 17 deelnemers (hoofdzakelijk Warmonderhof studenten) en gespreksleider Jaap Vermuë op een locatie in het centrum van Eindhoven. De verzameling van diep gevoeligen, vaak emotioneel geladen

antwoorden van iedereen, gaf prachtig weer hoe relevant deze vraag is. Ondanks, of misschien wel juist vanwege, de persoonlijke antwoorden bleek er enorm veel herkenning te zijn naar elkaar. Dat zorgde op deze eerste avond van het BD Jong voorjaarsweekend voor verbinding en een ontspannen, open groeps sfeer.

Er stonden drie verschillende bedrijfsbezoeken

op het programma. We begonnen op de zaterdagochtend met een druilerige rit naar Samenland in België. Bij Taco Blom was het duidelijk waar zijn passie ligt: zich niks van de regen aantrekkend gaf hij ons een hoogst informatieve rondleiding over zijn bedrijf. Met het enthousiasme van een echte pionier liet Taco ons zien hoe je permacultuur in de praktijk brengt in ons zeeklimaat.

18 september Kunsthal Rotterdam

Relatiemiddag BD-landbouw

Alchemie van het Alledaagse

De ontvangst op De Genneperhoeve met soep en koffie in de warme kantine met uitzicht op de potstal had niet beter kunnen zijn. Deze stadsboerderij ligt vol in de belangstelling door zijn unieke locatie vlakbij het centrum van Eindhoven. Het boerenstel liet ons zien hoezeer zij zich daarin thuis voelen. Hun bedrijfsfilosofie is BD. Age sprak vol passie over het gemengde karakter van de boerderij en hoe belangrijk het doorgeven van stoffelijke informatie is binnen de eigen bedrijfskringloop.

Dat er boeren zijn met unieke passies, liet Arjan Swinkels ons de volgende dag zien met zijn waterbuffels op De Stoerderij. Zijn verhaal diende ons allen ter inspiratie over hoe je als startende boer met weinig begint en door blijft zetten. Waarom? Omdat je het prachtig vindt om daar elke ochtend weer voor op te staan. Vol vuur en humor vertelde hij over zijn kudde waterbuffels, terwijl hij ze een voor een aanwees en bij naam noemde. Het proeven van de buffelmelk en mozzarella maakte zijn verhaal compleet, waarna het tijd werd om de groep op te splitsen en huiswaarts te keren na een geslaagd weekende. ☺

Stichting Demeter, de BD-Vereniging en Warmonderhof nodigen u van harte uit voor een relatiebijeenkomst in de Kunsthal in Rotterdam met de gelegenheid om de tentoonstelling 'Rudolf Steiner: Alchemie van het Alledaagse' te bezoeken.

Daar waar de intensieve landbouwsystemen leiden tot ernstige verstoringen in ons milieu, neemt de nieuwsgierigheid vanuit de samenleving naar 'dwarsdenkers' toe, want: 'wat werkt is waar'. En niet voor niets vallen biodynamische bedrijven vaak in de prijzen qua bedrijfsvoering en productkwaliteit.

90 jaar nadat Rudolf Steiner de Landbouw cursus gaf, is het voor de sector een moment om te evalueren, de huidige positie te bepalen en onze gezamenlijke uitdagingen en ontwikkelingsweg te bespreken. We kijken naar deze ontwikkelingen vanuit het rechtsleven (keurmerk), het economische (cijfers) en het geestelijke (inspiratie en bezieling). Daarvoor willen we graag alle licentiehouders, boeren, verwerkers, handelaren en retailers, maar ook andere geïnteresseerden uitnodigen voor deze bijeenkomst.

Programma 18 september:

13.30 Ontvangst en elkaar ontmoeten met koffie, thee, koek

14.00 Bezoek tentoonstelling na korte introductie

15.30 Middagprogramma met:

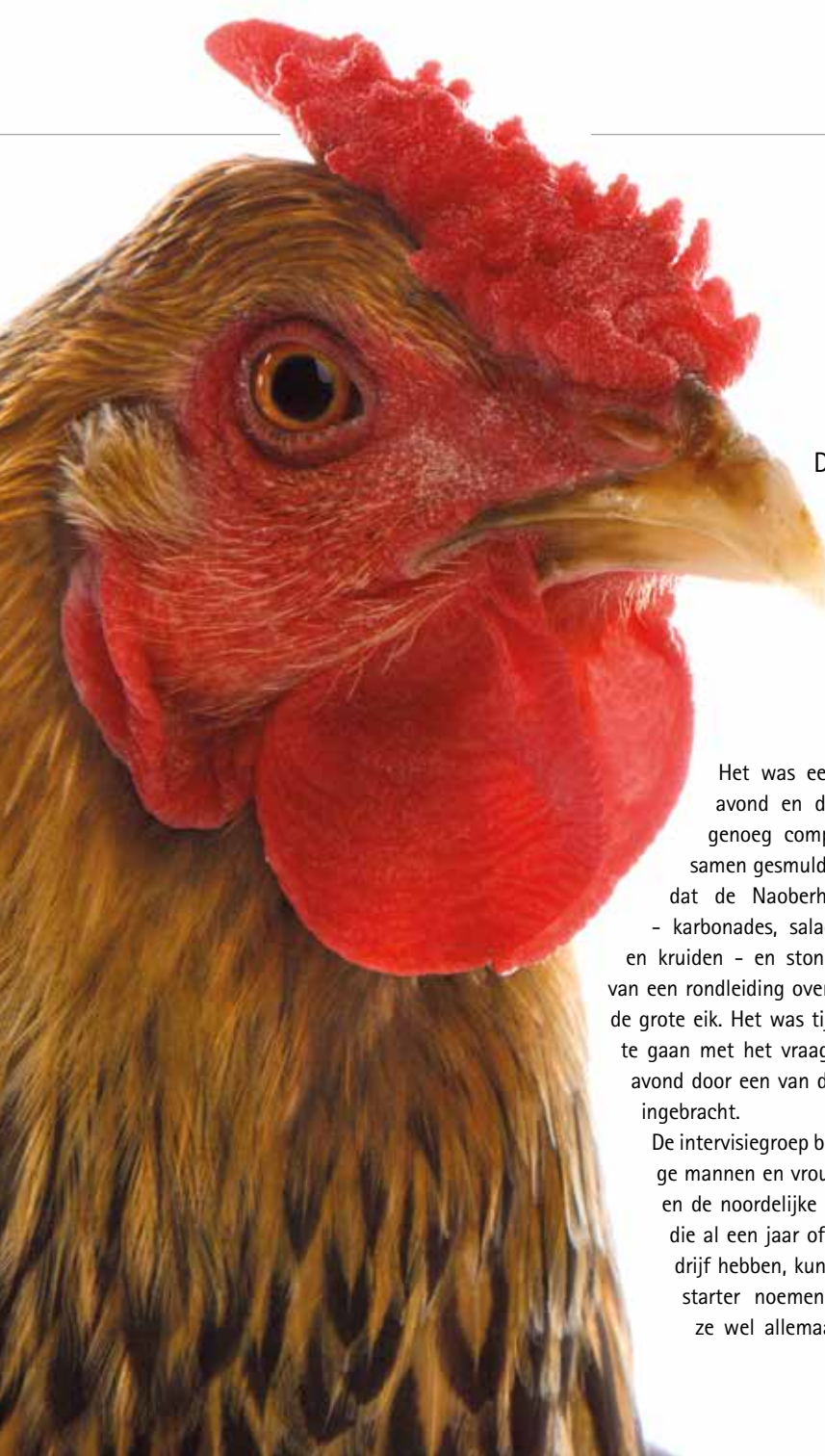
- Presentatie **Demeter monitor 2013** door **Bert van Ruitenbeek**: cijfers en ontwikkelingen in de biodynamische landbouw en handel.
- **Samenwerken in BD-Landbouw**. Een referaat door **Michiel Rietveld** over de inspiratie die de landbouw cursus al 90 jaar lang te bieden heeft.
- **BD landbouw NU**. Met inbreng van **vernieuwers uit de BD-beweging** onderzoeken we hoe we met de koepelorganisaties optimaal innovaties kunnen ondersteunen.

18.00 Borrel en diner

Prijs: €65 pp (incl. diner en Demeter Monitor 2013). Leden van de BD-Vereniging en Demeter-licentiehouders krijgen 25 euro korting.

Aanmelding: via het formulier op de website: www.bdvereniging.nl/relatiemiddag of via Demeter: info@stichtingdemeter.nl en 0343-52 23 55

Mede mogelijk gemaakt door Estafette Odin, EkoPlaza, EOSTA, ZuiverZuivel, BD-Totaal

BD-beroepsontwikkeling voor starters en jonge boeren

Heel houden

De intervisiegroep voor starters en jonge boeren, onderdeel van de BD-beroepsontwikkeling, komt al vier jaar met enige regelmaat in de wintermaanden bij elkaar. Begeleidster Caro van Roon schetst een bijeenkomst, vorig jaar op de Naoberhoeve. *Tekst: Caro van Roon*

Het was een heerlijke lenteavond en de groep was nagenoeg compleet. We hadden samen gesmuld van al het lekkers dat de Naoberhoeve voortbrengt - karbonades, salades, aardappeltjes en kruiden - en stonden aan het eind van een rondleiding over het bedrijf onder de grote eik. Het was tijd om aan de slag te gaan met het vraagstuk dat voor die avond door een van de deelnemers was ingebracht.

De intervisiegroep bestaat uit tien jonge mannen en vrouwen uit de polder en de noordelijke provincies. Boeren die al een jaar of zes, acht een bedrijf hebben, kun je niet echt meer starter noemen. Maar jong zijn ze wel allemaal, meestal tussen

twintig en dertig jaar oud. Doordat de bedrijven behoorlijk uit elkaar liggen, wordt vaak een tot twee uur gereisd om aan een intervisieavond deel te nemen. Het laatste jaar gaat een gezamenlijke maaltijd bij het gastbedrijf meestal vooraf aan de bijeenkomst.

Een van de boeren bracht als vraag in: 'Hoe leg je BD uit aan de buitenwereld? Ik vind het erg belangrijk dat mensen zien dat deze manier van boeren verder gaat, maar hoe communiceren anderen dat op een toegankelijke manier? Ik loop hier zelf regelmatig tegenaan en vind het heel wezenlijk om BD verder uit te dragen.'

Dit vraagstuk werd met enthousiasme omarmd. Het is vaak lastig de extra dimensie van BD die voor veel mensen niet tastbaar is, zo woorden te geven dat zij zich er een voorstelling van kunnen maken. Op de weg

terug naar de boerderij, wisselden we al wandelend uit hoe ieder op zijn eigen manier omgaat met dit vraagstuk. De een maakte een vergelijking met wasgoed dat buiten hangt te drogen en waar de wind het vocht onzichtbaar uitwaait. Ook al zie je het vocht niet uit het wasgoed waaien, je bent ervan overtuigd dat dit gebeurt omdat je het resultaat – het droge wasgoed – ziet en voelt.

Een ander vertelde dat hij het verhaal gebruikt over de snavel van de kip. De snavel van de kip is het contactorgaan met de buitenwereld. Als je dat afkapt, ontnem je de kip de mogelijkheid dit contact te hebben. Een BD-boer is wars van dit soort ingrepen bij dieren, omdat – ook lijkt het ogenschijnlijk een kleine ingreep – je het dier verminkt.

Zo bleek er een grote diversiteit aan verhalen en metaforen te bestaan binnen de groep. Eenmaal weer binnen onderzochten we hoe de kern ervan gedefinieerd kon worden. Ieder vertelde zijn of haar verhaal en de anderen luisterden met alle zintuigen. Na elke bijdrage werd teruggegeven wat de luisteraar beleefde bij het verhaal. De kern van BD-landbouw bleek in twee woorden te vatten: heel houden.

De oogst van dit onderzoek en van deze avond werd bekeken en geproefd. Iedereen om de tafel vond dit bruikbaar. Met de woorden 'heel houden' kun je op een eenvoudige manier uitleggen waar het om draait bij BD-landbouw. Met de belofte om elkaar in de herfst weer te ontmoeten, namen we voor de zomermaanden afscheid. ☺

BD-beroepsontwikkeling

Naast deze intervisiegroep van jonge boeren, zijn er nog een aantal andere groepen in het land. Sommige zijn gespecialiseerd (starters, veteranen), andere groepen zijn voor alle BD-ondernemers in een bepaalde regio. Als er voldoende aanmeldingen zijn, willen we na de zomer weer starten met een nieuwe intervisiegroep 'veteranen' (die nadenken over afbouwen of aan het overdragen zijn). BD-beroepsontwikkeling omvat ook boerenbezoek, themagroep of individuele coaching. Je kunt je aanmelden of info krijgen bij lucambags@bdvereniging.nl (06-48017828) of jokebloksma@bdvereniging.nl (0513-437401).

14 juni De Korenbloem Jaarthema & Jaardag

'Bodemvruchtbaarheid als vrucht van de landbouw' stond centraal in de thema-uitgave van Dynamisch Perspectief, die half april verscheen. Het boekje laat zien welke inzichten enkele bodemexperts en boeren hebben ontwikkeld die zich al tientallen jaren met bodemvruchtbaarheid bezig houden vanuit een biologisch-dynamisch visie. Om deze informatie breder te kunnen verspreiden zijn 1000 extra exemplaren gedrukt, die via het bureau of de website van de BD-Vereniging zijn te bestellen. Voortaan willen we ieder jaar een speciale uitgave maken over het thema van de winterconferentie.

Door het uitgeven van dit themanummer waren – anders dan andere jaren – het jaarverslag en de uitnodiging voor de Jaardag niet in Dynamisch Perspectief opgenomen. Leden hebben deze ondertussen via een aparte mailing ontvangen. De Jaardag, georganiseerd door de BD-Vereniging en Stichting Grondbeheer, vindt 14 juni plaats op akkerbouwbedrijf De Korenbloem in Zeewolde. Thema is 'verbinden en verbreden'. Meer info op de website bdvereniging.nl. ☺

Beslis nu het nog kan
en kom ook!

Alex Smits

BD-Jong nodigt elk nummer een jongere uit voor een persoonlijke beschrijving van zijn of haar ideale boerenbedrijf. Alex Smits (25 jaar) is net klaar met Warmonderhof en werkt nu op Brambletye Fruit Farm (Engeland) als fruitteler/marktkoopman. *Tekst: Alex Smits*

Ik heb nooit iets met landbouw gehad. In de kleuterklas heb ik misschien ooit een radijsje geteeld naast de zandbak op het schoolplein, dat radijsje is hoogstwaarschijnlijk verschrompeld. Op het voetbalveld heb ik ooit wel eens gras van dichtbij bekeken en toen ik op een mooie dag de berm in fietste, heb ik ervaring opgedaan met onkruid: brandnetels.

Volledig tegen zelfs mijn eigen verwachting in stond ik vier jaar geleden ineens ingeschreven bij Warmonderhof. Vrij van indoctrinatie en van de 'omdat-het-zo-hoort-mentaliteit' heb ik de landbouw kunnen ontdekken.

Het werd me al snel duidelijk dat ik op een bedrijf wil werken dat meerdere bedrijfstakken heeft. De samenkomst van planten en dieren is voor mij essentieel. Zo werd mijn hart gestolen toen ik voor het eerst achter een trekpaard stond en deze mocht

'bedienen'. Bijna geruisloos een perceel gras maaien, twee zwoegende beesten voor je uit en het gras dat in slow-motion achter je neerval, ik kon wel janken. Het was mijn mooiste ervaring in de afgelopen jaren.

Elke keer als ik de combinatie van dier en plant zie, word ik er verliefd op. Zo kwam ik in een fruitboomgaard rondscharrelend pluimvee tegen. Kippen die een paar honderd meter uit de buurt van het hok een stukje boomgaard aan het kortwieken zijn, als ik dat zie word ik intens gelukkig. Ik weiger me te specialiseren in één bedrijfstak. Ik wil de schoonheid en uitdaging van veelzijdigheid beleven.

Op mijn ideale bedrijf werk ik samen met mensen die ook deze brede interesse hebben en waarmee ik samen aan groter doel kan werken. Voor zoveel mensen als we aan kunnen, zullen we goed voedsel pro-

duceren. Daarmee bedoel ik voor rijk en arm. Waar biologisch vaak nog elitevoer is en voor velen te duur, wil ik ervoor zorgen dat ook mensen met een klein inkomen gezond kunnen eten. Een deel van de bedrijfswinst wordt gebruikt om de verschillen bij te leggen. Klanten met een hoger inkomen kunnen dit ook steunen. Ik wil niet werken voor geld, ik wil werken voor een ideaal.

Mijn idee van een ideaal bedrijf is slechts een schets met een aantal idealen, waarvan ik er hier maar een paar noem. Het zal waarschijnlijk nooit af zijn, met de tijd zal het meer vorm krijgen. Idealiter zou bijvoorbeeld de kringloop volledig rond zijn en zou ik geen fossiele brandstoffen gebruiken. Maar daar heb ik simpelweg de kennis nog niet voor. Mijn zoektocht is nog lang niet voorbij. ☺

Wil jij ook zo'n column schrijven?
Mail dan naar bdjong@bdvereniging.nl

'De boer is een meditant'

In hoeverre vormt de serie lezingen die Rudolf Steiner in 1924 hield, de Landbouwcursus, een inspiratiebron voor boeren, tuinders of onderzoekers anno 2014? Deel 7: Carlijn Geluk (38) van De Meander in Brummen. *Tekst en foto's: Gineke de Graaf*

Carlijn Geluk heeft op verschillende bedrijven gewerkt en is sinds 2013 ondernemer bij De Meander in Brummen. Op dit veelzijdige, kleinschalige tuinbouwbedrijf werken zes ondernemers samen: Marrie Nijsingh en Henk Wansink, Carlijn Geluk en Thomas Grosshanten, Fred Thus en Carla Schunck-Hoefnagels.

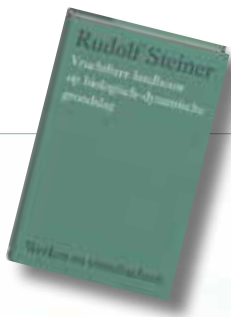
(Rudolf Steiner, Landbouwcursus, pag. 65): 'Laten we eens kijken naar een boer die over zijn akker loopt, zo'n boer die in de ogen van een geleerde niet geleerd is. Ja, die geleerde zegt wel dat een boer dom is, maar in werkelijkheid is dat niet waar, om de eenvoudige reden dat een boer – neemt u mij niet kwalijk, maar het is zo – eigenlijk een meditant is. Wat hij afmediteert in zijn winternachten is werkelijk heel veel. En inderdaad maakt hij zich iets eigen als een

soort verwerven van geestelijk inzicht. Hij kan het alleen niet uitspreken. Het is iets wat plotseling opduikt. Je loopt door het veld, en ineens is het er. Je weet iets, en je probeert het dan uit. Ik heb dat tenminste in mijn jeugd steeds weer ervaren toen ik onder boeren leefde. Het is werkelijk zo. En bij deze dingen moet eigenlijk worden aangeknoopt. Van het louter intellectuaal-moeten we het niet hebben; dat brengt ons niet tot zulke diepten.'

Carlijn: "Dit citaat van Steiner las ik in het Engels, in een scriptie. En hoewel ik het stukje kende uit de Landbouwcursus, trof het mij deze keer extra diep. Misschien was het 't poëtische van de Engelse taal ... mijn hart ging open toen ik het las. Want dit beschrijft precies wat ik ook vaak ervaar tijdens het werk: ik ben in gedachten, ik mijmer wat en dan valt mij iets in, een ingeving, een idee, waar ik enthousiast van word. Ik zie dat als in gesprek zijn met de bedrijfsindividualiteit."
"In de negen jaar dat ik op een ander BD-bedrijf (De Horsterhof) heb gewerkt, heb ik gemerkt dat het een heel proces is om in verbinding te komen met een bedrijf. Het duurde jaren voordat ik mijn eigen plek en rol binnen het bedrijf had gevonden, en een verhouding ertoe en een verbinding ermee had ontwikkeld. De laatste paar jaar daar

merkte ik dat ik steeds meer 'vanzelf' wist hoe ik de dingen wilde aanpakken. Dat zijn geen spectaculaire zaken, maar alledaagse dingen. Zo was ik bijvoorbeeld een keer mest aan het opladen en uitrijden over het land. Het land bij huis was klaar, maar ik had nog genoeg mest liggen voor een verderop gelegen weiland. Het was najaar en de jaren ervoor hadden we kwakkelwinters gehad, even leek het 'nu of nooit'. Toen ik twijfelde

A L S I N S P I R A T I E B R O N

over wel of niet doorgaan, wist ik ineens: ik stop er nu mee, in februari komt er nog een vorstperiode en dan is er nog een mogelijkheid om mest uit te rijden. Ik had daar gewoon een rotsvast vertrouwen in. En zo was het ook, het weiland heb ik in februari gedaan."

"Nu ik sinds vorig jaar op De Meander ben, ben ik opnieuw in een proces van een ver-

binding opbouwen met het bedrijf. Ik weet door mijn ervaring op De Horsterhof dat het een hele weg is en daardoor kan ik daar nu bewust vorm aan geven. Wat wil er hier ontwikkeld worden? Wat wil ik hier ontwikkelen? Hoe meer ik me verbind met het bedrijf, hoe meer de ontwikkeling van het bedrijf, van de bedrijfsindividualiteit en mijn eigen ontwikkeling in wisselwerking zijn. Soms

moet ik me eerst aan iets stoten, voordat er een idee ontstaat. Dan ontstaat het als een antwoord op een vraag. Toen ik merkte dat ik vaak niet wist waar de andere mensen op het bedrijf mee bezig waren, heb ik voorgesteld dat we elke dag bij de koffiepauze even een rondje maken, waarbij ieder vertelt wat hij of zij aan het doen is. Dat doen we nu. Niet uitgebreid hoor, gewoon kort. Ik word daar heel blij van. Het is zo'n mooi moment elke dag, er komt dan even een andere sfeer, gezamenlijke concentratie, aandacht. Het werkt heel verbindend."

"Afgelopen vrijdag had ik een moment waarop ik dacht: ik heb nog een uurtje, zal ik dit of dat of dat gaan doen? Allemaal dingen die moeten gebeuren. En opeens viel me in: het is vandaag de goeie dag om paardenbloemen voor het preparaat te plukken. Een heel gewoon, maar tegelijk magisch moment. Ik kan me dan verwonderen en ook dankbaar zijn, het is een cadeautje. Samen met de kinderen heb ik toen geplukt."

"Zo wil ik er graag in staan: waarnemend en contact makend, ik heb het vertrouwen dat dan de weg zich wijst." ☺

Zorgeloos werken op de

'De regelmaat van het boerenwerk brengt mensen weer in balans'

Rob (voorgond) en David van De Noorderhoeve

Wat is de helende kracht van agrarisch werk? Dynamisch Perspectief bezocht drie biologisch-dynamische zorgboerderijen en sprak daar met werkleiders en cliënten. In drie dubbelinterviews vertellen zij hun ervaring. *Tekst & beeld: Annelijn Steenbruggen*

Door stemmen in zijn hoofd was Rob de grip op zijn leven kwijtgeraakt. Zijn schoonzus bracht hem naar de Noorderhoeve in Schoorl. Boer David (44) werd zijn werkleider. Het wonen en werken tussen de koeien heeft aan Rob (39) houvast en levensenergie gegeven.

David: "Toen Rob een week op de Noorderhoeve was, praatte hij overmatig veel en schoten zijn ogen alle kanten op. Daaraan kon ik aflezen dat hij ver van zijn eigen kern verwijderd was. In de veehouderij is een sterk ritme: melken, voeren, stal uitmesten. Die regelmaat van het boerenwerk brengt mensen weer in balans. Als boer ben ik geen geïnstitutionaliseerde zorgverlener. Ik werk met de cliënten op en sta net als zij met mijn laarzen in de mest. Doordat je met

zorgboerderij

D Y N A M I E K

elkaar een klus klaart, kun je de menselijke gelijkheid ervaren. Ik ben niet met een psychiatrische patiënt bezig, maar ik ben met Rob aan het werk. In het begin had Rob een spanningsboog van tien minuten. Inmiddels kan hij fantastisch opgaan in het werk en heb ik met hem twee gouden handen naast me. Omdat hij praktisch naast de jongveestal woont, dacht ik dat hij het wel leuk zou vinden om in het weekend de tochtigheid van de pinken in de gaten te houden. Rob raakte er echter zo door geobsedeerd dat hij het erf niet meer af durfde. Hij kan heel goed verantwoordelijkheid dragen, maar wel in een veilig

kader waarin de boer binnen handbereik is."

Rob: "Ik heb een band met de koeien en vind het fijn om hun nestje schoon en fris te maken. Ze produceren veel mest, maar dat zie ik als het zwarte goud. Hoewel de koeien het ook niet altijd even makkelijk hebben, zijn ze goed voor mij. In mijn leven heb ik een hoop nare dingen meegemaakt. Als ik aan het werk ben, kan ik dat verleden loslaten. Ik vind het belangrijk om mijn werk goed te doen. Daarmee kan ik laten zien dat ik waardevol ben. Doordat ik hier in mijn woonhuis elke dag biologisch eten

krijg, lijkt het net alsof ik wat verdien. Het is een groot gewin om gezond te mogen leven. Door het werk ben ik fysiek krachtiger geworden. Ik slaap beter en voel me ook geestelijk sterker. De stemmen in mijn hoofd zijn sterk afgenomen en ze zijn minder negatief. Het was alsof de duivel in me zat. Ik werd uitgescholden maar kon er niks tegen doen. Mijn ouders, broer en schoonzus zijn heel blij dat ik eindelijk een veilige thuishaven heb. Het was voor hen ook niet makkelijk dat het zo slecht met mij ging. Dat ze zich om mij geen zorgen meer hoeven te maken, geeft mij rust."

'Je doet iets voor de aarde en je krijgt er voedsel en werkplezier voor terug'

Marijke (63) is somber en zat eenzaam thuis. Via zorginstelling Altrecht kwam ze bij De Wederkerigheid in Driebergen. Door het meehelpen in de tuin komt Marijke voorzichtig zelf tot bloei. Caroline (53) is werkleider en begeleidt Marijke bij haar prille groeiproces.

< Marijke van De Wederkerigheid

Caroline: "Toen Marijke vorige zomer bij ons kwam, hebben we eerst - net als voor alle andere cliënten - haar wilsrichting opgespoord. Bij Marijke kwamen wij uit op 'dwalend zoeken'. Ze liep namelijk zo te dwalen over het erf op zoek naar de moestuin of naar iemand. Ook denkt ze snel: ik kan het niet, ik weet het niet. Dat ervaart ze als negatief. We hebben met Marijke haar wilsrichting besproken. Ze barstte in huilen uit omdat ze zich begrepen en gezien voelde. In het werk probeer ik aan te sluiten bij haar wilsrichting. Het is voor haar makkelijk om een zoekende houding aan te nemen. Als we bijvoorbeeld gaan zaaien, ga ik eerst kratten met haar zoeken en daarna de potjes en tuinaarde. Door het zoeken en vinden als kracht in te zetten, krijgt ze plezier in het werk. Ik denk dat de wederkerigheid van het agrarische werk gezondmakend is. Je doet iets voor de aarde en je krijgt er voedsel en werkplezier voor terug."

Marijke: "Ik werk slechts drie dagdelen, maar voor mij is dat al heel veel. Thuis ben ik vaak eenzaam. Het weten dat ik hier kan komen en bezig mag zijn, voelt goed. Vroeger heb ik wel eens gezaaid, maar dat is zo lang terug. Caroline brengt dat allemaal weer naar boven. Ik vind het prettig dat ze heel rustig uitlegt en laat zien wat ik moet doen. Zij hoort mij ook, ze hoort dat wat ik zeg. Dat vind ik heel mooi. Het is fijn om de aarde te voelen. Om er iets in te stoppen wat je mag toedekken, en dan komt er ook nog wat uit dat zomaar mag bloeien. Dat ik er mag zijn en dat ik zelf ook mag groeien, geeft mij een basisgevoel. Dat kon ik een paar maanden terug nog echt niet zeggen. Als ik hier geweest ben, kan mijn stem-

Steffan (rechts) en Jack van tuinderij Oosterheem

ming heel goed zijn. Maar door een heel klein iets kan het zo weer omslaan. Ik ben nog niet heel stabiel, maar ik heb wel het gevoel dat dat kan komen. Deze plek betekent best veel voor me. De energie die ik in me heb, kan ik hier laten stromen. En als dat gebeurt, dan voel ik ook van de anderen energie. Dan weet ik dat de ander ook graag aanwezig wil zijn."

Als het te druk om hem heen wordt, krijgt Steffan (16) hoofdpijn en zondert hij zich af. Zijn docent op de praktijkschool raadde hem aan om stage te lopen op Oosterheem. De akkers van de zorgtuinderij liggen in het 'Rijk der Duizend Eilanden' in Broek op Langedijk. Met steun van werkleider Jack (56) leert Steffan samenwerken.

je elkaar nodig hebt'

Jack: "Het buitenwerk gaat Steffan makkelijk af. Het kost hem echter meer moeite om zijn eigen verhaal in de groep te vertellen. Hij heeft snel het idee dat hij de anderen tot last is. Steffan is hier nu een paar maanden bezig. Ik zie dat hij begint mee te praten en mee te doen. Dat is een mooie ontwikkeling. Het leven bestaat toch uit dingen samen doen. In het werk kan hij ervaren dat samenwerken en om hulp vragen ook heel fijn kan zijn. Je hebt elkaar toch nodig als je een net over het gewas wilt leggen. Als je ziet dat de ander zijn best doet, kun je makkelijker respect hebben voor elkaars anderszijn. Wat de meerwaarde van agrarisch werk is? Bui-

ten heb je bewegingsvrijheid en ruimte om je heen. Daar heeft een mens behoefte aan. Ik denk ook dat we buiten meer gesteund worden door de energie van - ik noem het maar - de elementaarwezens. Die natuurkrachten helpen ons om beter in harmonie te komen met onszelf en met de groep. Mensen met een lichte beperking hebben dat relatief meer nodig. Voor mijzelf is het een uitdaging om een evenwicht te vinden tussen mijn rol als tuinder en zorgverlener. Als de aardappels de grond ingaan, moeten de jongens presteren op het land. Het kan dan zijn dat sommigen dan teveel druk van mij voelen. Na zo'n intensieve werkdag is het belangrijk dat ik nazorg bied en terugkijk op hoe het gegaan is."

Steffan: "Ik woon bij mijn ouders op vijf minuten lopen van Oosterheem. Na de zomervakantie ben ik hier begonnen met stage lopen. Eerst twee, toen drie, toen vier en nu vijf dagen. Als het werk klaar is, vind ik het leuk om te zien hoe het eerst was en hoe het nu is geworden. Dan ben ik trots op mezelf. Het is hier gezellig en rustig. Ik kan slecht tegen drukte. Op school liep ik soms wel drie keer per dag de les uit omdat het me teveel werd. Ik wil graag het tuindersvak leren. Niet alles maar wel veel van wat ik hier leer, kan ik toepassen in mijn eigen tuin. Vlakbij de akker-eilanden van Oosterheem heb een eigen akker-eilandje van 600 m². Daar heb ik bramen op gezet en mijn zus teelt er bloemen. Het lijkt me leuk om er straks ook groentes te telen. Van mijn vader heb ik een boot gekregen waarmee ik zelf naar mijn akker kan varen." 🌿

Zorglandbouw of landbouwzorg?

In DP2014-1 is aandacht besteed aan het feit dat op meerdere biodynamische zorgboerderijen, waar de regie vanuit 'de zorg' wordt gevoerd, boeren zijn vertrokken die al vele jaren aan de zorgboerderij verbonden waren. Soms was het een gedwongen vertrek, soms kon de boer zich niet vinden in een reorganisatie.

Dat zorg en landbouw 'op de werkvloer' mooi bij elkaar aansluiten, is in de drie voorbeelden in het artikel hiernaast te zien. Spanningen treden het meest op op 'organisatieniveau': wie neemt welke beslissingen en wie heeft welke verantwoordelijkheden? Hoe krijg je de begroting sluitend? De rentabiliteit van de landbouw is over het algemeen laag en de zorg moet bezuinigen.

Om een bijdrage te leveren aan het verhelderen van de problematiek en aan het vinden van oplossingen organiseert de BD-Vereniging samen met Omslag (stichting ter bevordering van de ontmoeting tussen Landbouw, Ambacht en Gezondheidszorg) komende winter een bijeenkomst waar iedereen uit dit veld welkom is. Meer hierover in de volgende Dynamisch Perspectief.

Michael Roads: 'Als boer

Wie is Michael J. Roads?

Boerenzoon Michael J. Roads was vanaf 1958 akkerbouwer in de buurt van Cambridge, met zijn vrouw Treenie, en trok in 1964 naar Tasmanië om een melkvee bedrijf te starten. Ze schakelden om naar biologisch en oriënteerden zich in methoden van spirituele groei. In 1976 verkochten ze hun bedrijf. In de periode dat ze bij de Findhorn gemeenschap 'Homeland Foundation' in New South Wales verbleven, maakte Michael een intensieve groei door en kon hij de geest van de natuur zelf ('Pan') ontmoeten. Later vestigde hij zich als metafysisch onderzoeker, schrijver en raadgever in Queensland. Michael reist de wereld rond om over zijn leerweg te vertellen, afgewisseld met perioden thuis waarin hij telkens weer nieuwe boeken schrijft.

Op de website michaelroads.nl is informatie te vinden over zijn ervaringen, zijn lezingen en de vele boeken die hij schreef, zoals *Door de ogen van liefde*, *Een met de natuur* en *Gesprekken met de natuur*. Een citaat: *'There is no force in the universe greater than love. It can end conflict, heal the sick, inspire courage, bring prosperity and hope, and draw together the most unlikely companions in a bond of trust and unity.'*

De Engelse boer Michael J. Roads (1937) emigreerde in 1964 naar Tasmanië. Het boeren bleek voor hem een gevecht te zijn, een gevecht 'met alles'. Spirituele ervaringen brachten hem op een nieuw spoor. Eind april vertelde hij zijn verhaal in Nederland. Jan Diek van Mansvelt was erbij. *Tekst: Jan Diek van Mansvelt*

Op een avond lag Michael Roads op zijn rug naar de lucht te staren. Plotseling hoorde hij hoe intens de stilte was. Hoog boven hem circelde een arend. Wow. Wat een vleugels. Verzonken in bewondering bleek ineens dat hij met de arend mee naar beneden keek. Wat een uitzicht! Maar ook: wat een enorme kloof tussen enerzijds een landbouw die het leven liet en anderzijds de natuur die leven schonk.

Zo begon zijn leven vol metafysische ervaringen: de bovenzinnelijke wereld bleek toegankelijk. Je hoefde alleen maar door de 'poort' te gaan – je stoffelijke hulsel 'even' achter je te laten. Vol vertrouwen dat je 'daar' vragend rond kon reizen, en ook weer veilig in je levende lichaam terug kon 'onder' duiken.

met je voetstap de aarde bevruchten'

Op zoek naar een landbouw die aansloot bij de natuur, schakelde Michael zijn melkveebedrijf in Tasmanie om naar biologisch. Hij leerde zichzelf de mest in de winter uit te rijden, waar de wormen eronder floreerden. De collegae reden hun mest 'gewoon' in de herfst uit, zoals ze altijd al deden, ooit in Engeland. Maar hier was de herfst kurkdroog, zodat de mest hier wormloos verdroogde. Maar daar keek niemand naar. Zijn burenvonden hem gek; overheid en industrie isoleerden hem zoveel mogelijk. Bah, 'organic'. Een wervelbreuk bracht hem enkele jaren later over de rand van de dood. Opgegeven in het ziekenhuis. Maar na een klein half uur lang bleek hij toch nog terug te kunnen. Hij ging weer ademen, zijn hart ging weer kloppen. Wat had hij veel gezien en beleefd op zijn hemelse tocht.

Overall waar hij komt ziet hij hoe vast mensen nog in hun lijf zitten opgesloten. Zelfs de vraag wat er 'daar buiten' te ervaren is, zijn zij vergeten. Net als hij dat vroeger was. Hij ziet nu dat we eigenlijk energie zijn (bedoelingswezens), afgedaald in een materiële omhulling die ons houvast geeft op aarde. Met de bedoeling om, zeker als boeren, licht in de aarde te brengen met hulp van de

planten en dieren. Land-bouwen, de aarde verlichten, verrijken met helende energie. "Als boer met je voetstap de aarde bevruchten", zegt hij dan ook.

Sinds 2012 ziet Michael een golf verwarrende nieuwe energie naar de aarde toekomen, met een nieuwe frequentie. Alsof een heel hoog wezen zich met de aarde verbindt om haar verdere ontwikkeling mogelijk te maken. Wie wil kan meedoen: liefde en positiviteit uitstralen naar alles om hem of haar heen. Een van zijn liederen heeft als tekst: 'I love you, yes I do'.

Zoek je eigen weg. Ga je eigen gang. Luister naar je hart. Laat je linker hersenhelft even rusten. Wat je uitstraalt komt weer bij je terug: boosheid, jaloezie en angst. Maar liefde en vertrouwen ook. Kies wat je wilt. Praat met de natuur en alles wat leeft, ook met de elementen. Deel je positieve energie en je goeie raad. Zorg dat ze elkaar ook kunnen ervaren, beluisteren, verzorgen en beminnen.

'Liefde is geen gevoel, maar een scheppingskracht'; vrouwen staan daar eerder voor open dan mannen. Ze zijn er minder bang voor.

Een stier stond 'per ongeluk' niet vast. Bijna

had hij een vriend dood gedrukt als Michael er niet zonder te denken tussen was gekomen, met een kracht die hij van zichzelf niet kende. Dit bracht hem nieuw inzicht. In die stier ontmoette hij – terugblikkend – een menselijke ziel, die via de groepsziel van de stieren in deze stier was geïncarneerd om zijn vriend en hem iets te leren. Elk een heel eigen les. Voor Michael was dit de aanleiding en mogelijkheid om in zijn herinnering 46 jaar terug te gaan naar de koeien die hij had gemolken. Om hen te bedanken voor hun geduld en incasseringsvermogen; hun toewijding aan zijn persoon, door dik en dun.

Toen ik hem na afloop van zijn lezing vroeg hoe hij de BD zag, bleek hij enthousiast over haar voortrekkersfunctie en haar notie van wezenlijkheid – die van de natuur, van de levende wezens op het bedrijf en de bedrijfsindividualiteit als 'hoger' wezen. Maar hij schrok ook dikwijls van de heftige linkerhershelft-benadering van de BD: "Boekjes-BD. Zielloze toepassing van voorschriften. Krampachtig vasthouden aan de realiteit van 1924. Heb jezelf meer lief als boer(in), dan kan je meer liefde schenken. Boer met je hart, zonder je verstand te verliezen." ☺

dynamische keuken

Koeientuin op De Buitenplaats

Klanten helpen mee een droom te

Bram Borst en Ilse van der Eerden van boerderij De Buitenplaats in Eenigenburg (NH) hebben al 22 jaar 25 melkkoeien. Ze krijgen steeds meer vaste klanten. Veel gezinnen voelen zich verbonden met het bedrijf en vinden er waar ze naar op zoek zijn. Wat beweegt hen? Ilse Beurskens – van den Bosch sprak met enkele enthousiaste klanten. *Tekst en foto's: Ilse Beurskens – van den Bosch, natuurvoedingskundige.*

Vorig jaar kampeerde ik met mijn gezin op boerderij De Buitenplaats. Twee keer per dag wandelden de koeien van de wei langs onze tent naar de stal om daar gemolken te worden. Onze dochter van vijf vond het reuze interessant en trok ons 's morgens en 's avonds mee de stal in om te kijken. Op haar hurken sloeg ze aandachtig gade wat er met de melkmachine en de uiers gebeurde. Grote meiden hielpen de boer en wisten precies de gang van zaken. Ze nodigden haar uit om knollen en bieten te komen voeren aan de koeien die gemolken werden. Prachtig vond ze het! In de schuur stond een maquet-

te van een nieuwe stal: de Koeientuin, met daarnaast een uitnodiging om deze unieke stal te helpen bekostigen.

200 vaste klanten

Ilse van der Eerden en Bram Borst maken van de verse melk een aantal zuivelproducten: melk, karnemelk, boter, yoghurt, hangop en slagroom. Ze brengen de producten naar verschillende winkels en naar vier melkhuisjes die verspreid staan in de dorpen rondom de boerderij. Ongeveer 200 vaste klanten hebben een sleutel en kunnen de zuivelproducten zelf pakken. Ze tekenen af

wat ze hebben meegenomen en krijgen één keer in de 6 weken een rekening.

Dit jaar is de bouw van de Koeientuin begonnen. Bram heeft goed naar zijn koeien gekeken en weet wat hen bekoort. Ze houden van licht en ruimte en willen naar buiten kijken. Bram: "Koeien zijn één met hun omgeving. Hoe mooier de omgeving, hoe mooier de koeien. Ik wil ze niet naar zo'n stomme muur laten kijken. Daarom bouw ik geen muren, maar gebruik ik schrikdraad, net als in de wei. Aan één kant komt er een muurtje. Dat is het voerhek, zodat de koeien hun voer niet de stal in kunnen slepen." Dit

realiseren

Maquette van de Koeientuin, een open stal waar bomen en struiken in kunnen groeien

muurtje staat er al en is 60 cm hoog. "Binnen in de schuur komen bomen en struiken," zegt Bram trots. Om de nieuwe schuur te kunnen bekostigen bieden Bram en Ilse hun klanten obligaties te koop aan. Tot nu toe kochten 65 gezinnen één of meerdere obligatie van 100 euro. Dat leverde 7000 euro op. De klanten ontvangen de rente en aflossing in de vorm van zuivelproducten, vlees of een verblijf op de camping. Bram: "We hebben er de helft van de betonnen vloer mee kunnen betalen."

Consument kan kiezen

Op een mooie zaterdag in april ontmoet ik een aantal vaste klanten van De Buitenplaats op de boerderij. We zitten samen rond een vuurplaats, Bram en Ilse zijn er ook bij. Naast ons staat een mooie oven van klei onder een inventief dak van houten kistjes. Ik vraag of zij iets willen vertellen over wat hen bindt aan dit bedrijf.

buurt op een moderne boerderij. Ik wist niet wat ik zag. De stal was een fabriek, de koe een productiemiddel en de boer een manager. En alles achter gesloten deuren."

"Ik kom uit een Philips-nest. Ik ben ingenieur en werk in de computerelektronica. Ik heb vaak het gevoel dat er het liefst zonder mensen gewerkt wordt, die zijn maar lastig. Het klopt niet meer in ons bedrijfsleven, het hele sociale systeem niet. Bedrijven als

'Koeien zijn één met hun omgeving. Hoe mooier de omgeving, hoe mooier de koeien'

Jack doet als eerste zijn verhaal. Hij woont samen met zijn vrouw en twee dochters van zes en negen in Schagen. Daar geniet hij van de zuivel via een melkhuisje. Jack: "Mijn oom had vroeger koeien. De boerderij telde tegen de 60 koeien. Dat was toen maximaal. Iedere koe had een naam en een eigen karakter. Dat herinner ik mij nog goed. Wanneer we de koeien gingen halen om te melken riepen we ze allen bij de naam, maar ze reageerden niet allemaal hetzelfde. Banja wilde altijd de eerste zijn, terwijl anderen op steeds dezelfde hoekjes wegkropen. Deze koeien moest ik lokken met een geperste koek van hooi. Ik weet nog dat mijn oom elke avond voordat hij ging slapen naar zijn koeien ging kijken." Ik zie aan Jack dat hij met een warm hart aan zijn oom terug denkt. "20 jaar was ik niet meer op een boerderij geweest. Toen was ik met een schooltuitje hier ergens in de

Unilever hebben het financieel belonen van investeerders in hun doelstelling staan, niet de zorg voor goede of gezonde voeding. Ik zou veel dingen graag anders zien en dan moet ik daar ook naar leven. Ik betaal graag goed voor een goed product."

Jack is enthousiast en spreekt met passie. Het is zichtbaar hoe belangrijk hij het vindt om zich te verbinden met dat waar hij achter staat. Jack: "Ik vind het naar om over de rug van een ander weinig voor een product te betalen. Ik wil als consument laten zien dat je andere keuzes kunt maken. Daarom steun ik Bram en Ilse. Er zit zo'n mooie intentie in dit bedrijf. De koeientuin, zo open en natuurlijk. Het is zo'n prachtig idee. Ze weten wat ze willen en gaan ervoor. Je ziet in de maatschappij zo veel oneigenlijke dingen gebeuren: krachtvoer heeft zulke vieze mest tot gevolg dat je het in de grond moet injecteren

omdat de stank niet te harden is. Hier is een mooi cirkelsysteem waarin de mest wordt opgevangen en gecomposteerd. Niets vies aan. Dat laat ik graag mijn dochters zien."

Onze economie klopt

Linda woont in het dorp. Linda: "Ik doe niet alles biologisch. Maar als het zonder gif kan,

prijs van jullie zuivel niet verhoogd? Jullie zijn niet zelfvoorzienend, jullie moeten ook steeds meer voor producten betalen."

Bram: "Nee, als het niet nodig is, dan verhogen we de prijzen niet. Het gaat goed. Onze economie klopt. We hebben geen duur systeem voor de melkverwerking en geen duur etiket. Het gaat goed zo."

"Maar ik wist het meteen: dit is het. We zijn hier nu vier jaar bijna elk weekend. Het is heerlijk. We staan langs het koeienpad. Ik geniet zo van het uitzicht, de rust en de geluiden. Vogels die zingen, een haan die kraait, schuifelende en loeiende koeien en af en toe een tractor. Dat hoor ik thuis niet. Daar hoor ik continu sirenes." Marga

Bram en Ilse (midden) samen met klanten bij de vuurplaats

Even poseren voor de foto: klanten bouwen mee met de stal

waarom dan met? Ik vind het leuk - zo'n mooi bedrijf met lekkere en goede melk in ons dorp. Dat wil ik graag steunen. Toen ik een erfenis kreeg vond ik de Koeientuin een goede investering." Elk jaar wordt er 10 procent van de obligaties uitgeloot om in natura te worden uitbetaald. Linda was als eerste aan de beurt. "Nee," zei ze, "niet meteen, hoor. Laat nog maar even staan." En dan vraagt ze aan Bram: "Bram, alles wordt duurder, maar jullie melk heeft na al die jaren nog steeds dezelfde prijs. Waarom is de

Gelukkige koeien

Appie en Marga wonen in Zaandam en zijn gek op De Buitenplaats. Appie: "Vier jaar geleden waren we beiden overspannen. We zochten een fijne plek om onze caravan neer te zetten. In het voorjaar kwamen we hier kijken. Marga kan niet goed tegen rommel. Het moet altijd netjes zijn. Ja, en hier ligt overal wat: gereedschap, gaas, hout, skelters en allerlei ander speelgoed. Dus ik dacht: dit wordt het niet."

Marga zit op het puntje van haar stoel:

denkt aan iets en krijgt pretoogjes: "Bram had vanmorgen gaten gegraven voor de palen van de nieuwe schuur en liep met een kruiwagen vol aarde. Hij zei: kom eens kijken. Hij kiepte de berg aarde op het koeienpad. Nou, de koeien gingen door het doller heen. Zoiets had ik nog nooit gezien. De koeien gingen met hun hoorns in de berg en gooiden de aarde over hun rug. Ze gingen er zelfs in liggen rollen." Appie: "Ze sprongen met vier poten tegelijk de lucht in. Heb je dat wel eens gezien? Magnifiek. Zo speelt."

Marga: "Vorig weekend hebben we geholpen. We hebben het voerhek gemetseld voor de nieuwe stal. Appie: "Ik zie dat de koeien hier gelukkig zijn." En na een korte stilte: "Ik vind karnemelk heel lekker, maar zo lekker als deze had ik nog nooit geproefd. Die van de supermarkt hoef ik niet meer. We nemen elk weekend zuivel voor de hele week mee. En vlees." Marga op zachtere toon: "Toen ik vlees at van deze koeien, ja het is heel gek, maar ik werd er blijer van. Ik dacht zelf: hè? Maar het is echt waar. Ik word er blijer van."

Voeding voor de ziel

Wanneer iedereen aan de beurt is geweest ontstaat een diepgaand gesprek. We hebben het over energievelden in ons lichaam. Over welke rol gezonde voeding daar op heeft. We hebben het over onze moderne samenleving en hoe aspecten daarvan ziekteprocessen negatief kunnen beïnvloeden. We hebben allemaal het gevoel: het gaat niet goed zo. Mensen zijn niet gezond en niet gelukkig. Hoe kan het anders? We hebben het over epigenetica en de invloed die onze ziel heeft op onze genetische erfelijkheid. Welke voeding voedt onze ziel? We hebben allemaal ons eigen beeld. Maar zijn het met elkaar eens: lokale voeding van een bedrijf met oog voor de eigenheid van plant en dier, en waar de klanten kunnen meedoen, werkt voedend en helend.

Ilse: "Vorige maand werden we benaderd door groothandel Odin. Ze vroegen of we interesse hadden om zuivelproducten te leveren voor de Estafette winkels in heel Nederland. En dat op korte termijn. Maar

dat kan niet en dat willen we ook niet, want dan zouden we in één keer twee keer zo veel melk moeten verwerken." Bram: "In onze doelstelling staat niets over winst of groei. We hebben al jaren 25 koeien en dat is goed zo. Dat willen we zo houden. In onze doelstelling staat dat wij heerlijke, betaalbare, regionale en betrouwbare zuivel willen leve-

Bijdragen aan de Koeientuin

Iedereen die een bijdrage wil leveren aan de financiering van de Koeientuin kan obligaties kopen. Woon je in de regio, dan krijg je ze terug in de vorm van boerderijproducten, zoals zuivel, vlees of een campingplek. Wie niet in de buurt woont, kan ze in euro's terugbetaald krijgen.

Voor meer informatie:
De Buitenplaats,
www.loeigoeiezuivel.nl

ren die op een duurzame, diervriendelijke en sociale manier geproduceerd wordt. En het moet ons gelukkig maken. Onze klantenkring is nu zo groot als we 10 jaar geleden voor ogen hadden. Dat was het moment dat we begonnen met eigen zuivel maken. Het aantal klanten kan nog wel iets groeien. Nu gaat alle melk die over is - ongeveer de helft

Zomerse milkshake

1 liter karnemelk
500 gram aardbeien
3 à 4 eetlepels honing
Kardemom naar smaak

Aardbeien in stukjes snijden en puren door ze door een zeef te drukken. Alle ingrediënten goed mengen door ze te schudden in een mengbeker.

van de 100.000 liter die we per jaar melken - naar de fabriek en wordt daar vermengd met melk van andere boerderijen. De melk wordt daardoor anoniem en ver weg gebracht. Wij willen regionaal leveren. Dan zijn we onderdeel van een gesloten systeem. ☺

Preparatendag met euritmie in Zeeland

Leven to

Zaterdagmiddag 3 mei, in de schuur van Boomgaard ter Linde. De Zeeuwse BD-boeren en -boerinnen en hun gasten staan in een kring. Onwennig, af en toe houtherig de bewegingen nadoend van Boudewijn van der Sluijs, euritmist. In elkaar gevouwen zijn we het zaad, gestrekt zijn we de wortel die naar het middelpunt van de aarde reikt, dan vouwen onze armen zich uit tot kiembladeren, vervolgens komen we in een ritmische beweging waarbij we groeiende bladeren zijn, daarna gaan we 'schieten': op onze tenen en met de armen omhoog gestrekt reiken we ver uit (naar de bij, de vlinder?), komen tot bloei en tot slot vindt van daaruit een omslag plaats naar vruchtzetting en zaadvorming: dit is een sprongetje waarbij we met onze armen een omstulpbeweging maken en met ons hele lichaam weer terug gaan naar de opgekrulde 'zaadhouding'. Vanaf het moment dat Boudewijn onze bewegingen begeleidt met vioolklanken, begint er iets te stromen in de ruimte. *Tekst: Gineke de Graaf*

Boudewijn van Sluijs nam ons 's ochtends mee in een beschouwing over leven en preparaten. Als BD-boeren weten we dat duurzaamheid en rentmeesterschap alléén niet genoeg zijn: we hebben als mens de taak iets toe te voegen, zodat het ontwikkelingsproces van aarde en mens verder gaat. Dat doet de BD-landbouw bijvoorbeeld door middel van de preparaten. Door de preparaten brengen

evoegen aan het leven

we het leven op een hoger niveau. Preparaten kan je zien als organen in een bedrijf die zorgen voor gevoeligheid en afstemming. Wij voegen daarmee leven aan het leven toe. Wanneer wij dit willen begrijpen en volgen, dan moeten we ons eerst inleven in de levensprocessen. Zo kunnen we die van binnenuit leren kennen. Wetenschap alleen kan dat niet bereiken, daarmee blijven we aan

de buitenkant. Nodig is om de wetenschap in verbinding te brengen met de kunst. Als de objectieve wetenschap en de subjectieve kunst elkaar bevruchten, dan geven zij toegang tot het etherische, het levende. Kenmerk van leven en ontwikkeling is verinnerlijking. Grote kunstenaars voegen leven toe aan hun schilderij. Als je kijkt naar de Nachtwacht van Rembrandt, dan gaat dit schilderij in je leven;

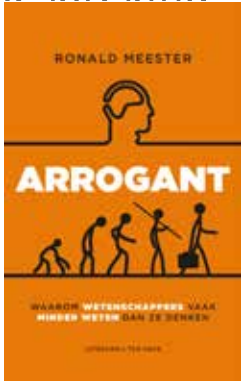
het verbindt buitenwereld met binnenwereld.

Wij mensen hebben twee bronnen van de kunst. Ten eerste de levende natuur. Tot in de 17e eeuw hadden de mensen er nog gevoel voor dat de natuur bezielde is door wezens. Ook in ambacht en kunst: mensen wisten dat als ze iets maakten, daar een wezen in komt. Ze drukten dat vaak ook uit in beelden, bijvoorbeeld het boegbeeld op een schip. Er kwam een levend element in.

De andere bron is de drang die we als mensen in ons hebben om 'achter' de dingen te kijken, een visionaire drang noemt Rudolf Steiner dat. Als je het levende vanuit zijn eigen werkelijkheid wil begrijpen, dan kan je de kunst inzetten als onderzoeksweg. Daarmee kunnen we ons denken, voelen en willen omvormen tot imaginatie, inspiratie en intuïtie. In de eurythmie zetten we de klankgebaren uit de taal om in beweging; de stroming, de dynamiek geven we vorm. Achter de klanken staan de planeten en sterren, daar komen de klanken vandaan. Door onze bewegingen zetten wij die planeetkwaliteiten in de wereld. ☺

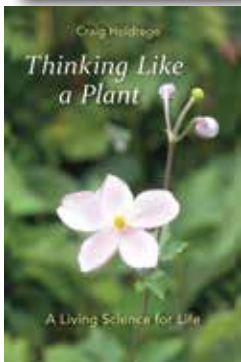
Dynamisch Perspectief

Boekbespreking

Onwetende wetenschappers en levende wetenschap

Arrogant - Waarom wetenschappers vaak minder weten dan ze denken;
Ronald Meester, Uitgeverij Ten Have, 2014, 256 p., € 14,99

Thinking like a plant - A living science of life;
Craig Holdrege, Lindisfarne books, 2013, 217 p., € 20,99

Tekst: Jan Diek van Mansvelt

Toen bioloog Joris van Rossum in 2013 aan de Vrije Universiteit promoveerde, brak er een rel los. Hij had in zijn onderzoek gevonden dat seksuele voortplanting binnen het darwinistische evolutiemodel niet te verklaren was. De onvoorspelbare uitwisseling

van chromosomen tussen mannelijke en vrouwelijke partners is niet efficiënt. Welke helft van de eigenschappen van de ouders erven de nakomelingen en welke helft van de eigenschappen gaat verloren? Dat is immers totaal onvoorspelbaar.

Ronald Meester, een van de promotoren van Joris van Rossum, was verbijsterd over de enorme felheid waarmee an-

dere biologen zich massaal, en met vernietigende kritiek, op dit proefschrift stortten. Deze critici herkenden niet dat het hier om een interessant evolutievraagstuk gaat, maar vatten het merendeels op als totaal ontoelaatbare kritiek op de evolutie in het algemeen en de evolutiewetenschappen in het bijzonder. In zijn boek *Arrogant* beschrijft Meester dat deze wetenschappers zo heilig in de evolutie geloven, dat elke vraag daarover ontoelaatbaar is.

Meester noemt zichzelf een ongelovige, zowel ten opzichte van de God uit de religieuze tradities als ten opzichte van de wetenschappers die zich voorgenomen hebben dat alles uit materie en toeval te verklaren moet zijn. Beide wereldbeschouwingen zijn wat hem betreft vreemd aan wat de wetenschap nastreeft, namelijk het ophelderen van het onbekende, door telkens en telkens weer de kennisgrenzen te verleggen. En door zich heel duidelijk te realiseren welke experimenten iets zeggen over welk deel van onze menselijke werkelijkheid. Hij benadrukt

meermaals dat zowel in de opzet van elk experiment en de keuze van alle parameters daarbij, als in de opvatting van de eigen menselijke werkelijkheid, altijd puur menselijke keuzes gemaakt worden. Dat is nu eenmaal onontkoombaar.

In zijn boek gaat Meester uitvoerig in op het darwinisme. Mooi daarbij is hoe hij telkens zijn eigen ervaringen als mens en als onderzoeker expliciet meeneemt in zijn verhalen. 'Toevallige' ingevingen dan wel momenten van 'verlichting' laat hij daarbij niet weg. Zijn gevoeligheid voor alles wat met geloofsovertuigingen te maken heeft, helpt hem daarbij enorm. Zo maakt hij ons, de lezer, veel meer bewust van de kracht van de wetenschap enerzijds en van de zwakten van ons als mensen anderzijds, wetenschappers inbegrepen. Als wetenschappers moedigt hij ons aan om alert te zijn op onze menselijke zwakten, op onze enorme behoefte aan een sluitend wereldbeeld. Of we daarvoor een bestaande religie kiezen of de bestaande wetenschapsopvatting is hem

Planten en Actieve Verwondering

De Vereniging voor Actieve Verwondering zet zich in voor natuurbeleving op fenomenologische grondslag. Op werkplaatsen werken ze aan verbinding met de natuur door verdieping van het waarnemen, beleven en inzicht, dit met ondersteuning door kunstzinnige oefeningen. Op zaterdag 21 juni staan de kruidachtige planten centraal; hoe kunnen we een toegang vinden tot hun beeldtaal in groeigestalte, kleuren, vormen, standplaats en hun plaats in het seizoen. De werkplaatsen vinden plaats op Landgoed de Reehorst in Driebergen, van 9:30-17 uur. De prijs per keer is €50. Docenten zijn Ger van de Ven en Frans Romeijn. Inlichtingen en opgave bij Frans Romeijn 06-48728505, fromeijn@planet.nl en www.actieveverwondering.nl.

om het even: beiden zijn een zwakgebod van de menselijke geest. Helder is ook hoe Meester benadrukt dat veel wetenschappers op zich prima transparant werk doen, maar zich wel erg vaak laten verleiden tot heel uitgesproken opinies op terreinen buiten hun eigen specialisatie in hun vakgebied. 'Houd je vooral bij je leest' roept hij zijn collegae toe. Hoewel het boek niet altijd even makkelijk leest, kan ik het toch zeer aanraden: het geeft ons het nodige te denken over ons denkwerk. Als mens en als wetenschapper.

Hoe je op een inzicht kunt verwerven op een manier die mij zeer aanspreekt, blijkt uit het andere boek dat ik graag onder de aandacht breng, *Thinking like a plant*. Craig Holdrege laat hierin zien hoe je naar planten kunt kijken om ze écht als levende wezens te begrijpen. Het voorlaatste hoofdstuk van dit boek leest als een roman. Hier beschrijft Holdrege de levensloop en de ecosysteemfunctie van de zijdeplant (ook wel papegaaiplant). Vanuit een netwerk van wortelstokken rijzen in de loop van mei in verwaarloosd grasland en in berm

enorme kolonies van stengels op, waaruit brede, sappige bladeren verschijnen. Elke kolonie heeft zijn eigen groen-roodachtige kleur. In juni verschijnen in vele bladoksels roze, bolvormige bloeiwijzen die heerlijk zoet naar honing geuren. Meer dan honderd verschillende soorten bijen, hommels, vlinders, mieren, kevers weten ze te vinden en doen zich tegoed aan de overvloed van nectar en stuifmeel. Je zou denken dat er nu ook veel vruchten gevormd worden, maar dat is niet zo. Slechts circa 0,75 procent van de bloemen zet vrucht en vormt een besje. Heel langzaam rijpend richten de hangende ronde besjes zich op en vormen langwerpige groene peulen, waaruit honderden zaadjes – elk met een zilverwit zweefscherm van zijdeachtige draadjes – kilometers ver weg kunnen zweven. Verrassend weinig daarvan ontkiemen. Vrijwel alles van de papegaaiplant blijkt voedsel voor 'anderen'. Zelf investeert de plant zijn resterende kracht in zijn netwerk van wortelstokken. Holdrege beschrijft nog een verbazende vondst: de papegaaiplant geeft met zijn plantensap een giftig stoffje mee aan zijn eters, waardoor die minder aantrekkelijk zijn voor hun vijanden. Kennelijk

is hij zo overtuigd van zijn eigen vitaliteit dat hij de insecten op zich laat grazen zonder er zelf aan onderdoor te gaan. Je kunt hem onkruid noemen, maar ook genereuze overlever.

Met dit voorbeeld laat Holdrege zien dat het inleven in de plant tot nieuwe begrippen leidt. Ik ga daar graag in mee: een prachtverhaal. In het boek bouwt hij zijn zienswijze stap voor stap op. De denkwijze die het leven als een complexe mix van – in principe – niet levende stoffen (moleculen) beschouwt, vervreemdt ons van de wereld zoals we haar zelf direct waarnemen. Hij laat zien hoe we ons, door onze zintuigen serieus te nemen, onmiddellijk met de aarde-werkelijkheid kunnen verbinden. Onbevooroordeeld waarnemen is de basis voor de heraanbinding van ons kennen, betoogt hij. Holdrege maakt een vergelijking tussen onze manier van denken en de ontwikkeling van een plant. Leren denken in levens-echte ontwikkelingen – daar gaat het volgens hem om. In een kenproces wisselen waarnemen en denken elkaar af als de bladeren aan een groeiende plant, tot uiteindelijk inzicht verschijnt als een bloeiende bloem. Een bloem die vrucht draagt in de acties die we op ons inzicht baseren.

Crowdfunding voor Zonne Zuivel

Zonnehoeve in Zeewolde wil haar eigen zuivel gaan verwerken onder het merk Zonne Zuivel en hoopt hiervoor 55.000 euro te verwerven (de helft van de benodigde investering) via crowdfundingplatform doorgaan.nl. Teka Kappers, een van de Zonnehoeve boeren, was begin mei landelijk in beeld in tv-spotjes en krantenadvertenties van doorgaan.nl, waarin hij enthousiast vertelde over het initiatief. Teka wil de eigen

gezonde en lekkere melk herkenbaar op de markt zetten via regionale kanalen: hun eigen boerderijwinkel en de Hofwebwinkel. Op doorgaan.nl staat een vrolijke video over het project. Met een paar klikken kun je een klein of groot bedrag investeren en bijvoorbeeld uitnodigingen ontvangen voor open dagen en thema-avonden. Bij het ter perse gaan van deze DP was ruim de helft het benodigde bedrag toegezegd.

Oriëntatie- en jaarcursus BD-landbouw

Op Kraaybeekerhof in Driebergen starten in september zowel een korte oriëntatiecursus als een jaaropleiding over BD-landbouw en -voeding en voedingskwaliteit. De korte cursus bestaat uit vier middagen en wordt drie maal per jaar gegeven door Michiel Rietveld, die al 40 jaar in het BD-veld werkzaam is en alom wordt gewaardeerd als inspirerend docent. De eerstvolgende start 17 september.

De jaaropleiding heet 'Inspiratiejaar over voeding, barstensvol leven!'. Deze vindt op 10 vrijdagen en zaterdag plaats vanaf 19 september. Docenten zijn negen experts op het gebied van BD-land- en tuinbouw, voeding, bodem en plantenveredeling. Onderwerpen die onder andere aan bod komen zijn: innerlijke voedingskwaliteit, waarnemen van levenskrachten in bodem en voedingsproducten, de natuurrijken (mineralen, planten, dieren, mensen), ontwikkeling van de landbouw, natuurvoedingsleer, praktijk en het bedrijfsorganisme. Info en aanmelding, zie www.kraaybeekerhof.nl.

Rondleidingen Dijkgatshoeve

Een keer per maand verzorgt De Dijkgatshoeve in Wieringerwerf een rondleiding. Medewerkers vertellen over de mooie zorgboerderij die een werkplek biedt aan hulpboeren, over hoe ze met de omgeving omgaan en over het biologische karakter van het bedrijf. De rondleiding gaat langs de stal met de dieren en de tuinderij met de vergeten

groenten. In de zaal wordt de film over de kaasmakerij vertoond. Zowel groepen als particulieren kunnen zich opgeven. Data: 12 juni, 14 augustus, 18 september en 9 oktober van 14-15.30 uur. Kosten: € 7,50 p.p. Aanmelden via: info@dijkgatshoeve.nl, zie www.dijkgatshoeve.nl.

Phileen's column

HAZEN

Liefde en aandacht schijn je te proeven. Vooral van een biologische boer wordt verwacht dat hij liefde en aandacht in zijn vlees, aardappelen en eieren stopt, want dat proef je. Ik vraag me wel eens af hoe dat moet? Liefde en aandacht in de kool stoppen. Het zijn nogal grote woorden, maar hoe gaat dat nu in de praktijk?

Elk voorjaar geven we veel aandacht aan de kool. Om de kool te beschermen tegen de vraatzuchtige hazen, spuiten wij een paar liter tabasco (hete peper saus) over de jonge aan-

plant. Dat schrikt de gevoelige hazensnuitjes een paar dagen af. Verder lopen we elke avond voor het slapengaan nog even een 'rondje kool' met de hond. We jagen dan de hazen door de sloot naar de burens, voor zolang als het duurt. En dan hebben we ook nog een knaller die eigenlijk tegen de duiven is, maar hazen voelen zich ook niet op hun gemak als het af en toe knalt. Na een week of zes is het probleem vanzelf opgelost, want dan groeit de kool sneller dan die hazen kunnen vreten.

Aan het eind van het seizoen

oogsten wij de kool voor de zuurkoolfabriek en komen de jagers om een deel van de hazen 'te oogsten'. De jagers laten genoeg hazen leven, zodat wij elk voorjaar weer achter de hazen aan moeten hollen. En ik vind het heerlijk om bij de schemering over het land te rennen en dan meteen ook even te kijken of de kool al worteltjes vormt, van de zonsondergang te genieten en de grutto's hun naam te horen roepen. Als dat geen liefde en aandacht is? En nu maar hopen dat de kool het ook zo ervaart. Want het is wel de bedoe-

ling dat de koolplantjes al onze aandacht weten om te zetten naar een innerlijke kwaliteit. Op goed vertrouwen dus, want ... je kunt het niet nameten.

Dit was de laatste column van Phileen Meertens. De afgelopen vijf jaar tekende ze haar overdenkingen, observaties en belevenissen op vanaf haar BD-akkerbouwbedrijf in Hensbroek. Rake, herkenbare beschrijvingen die steeds een glimlach lieten verschijnen. De redactie dankt Phileen heel hartelijk voor haar mooie bijdragen! ☺

Nieuwe VOF bij Warmonderhof

Vanaf 1 juli zal de Warmonderhofstede VOF, onderdeel van Warmonderhof, een nieuwe start maken als volwaardig gemengd bedrijf. Johan Verhey

(sinds 2010 ondernemer op Warmonderhof) is primair verantwoordelijk voor de melkveehouderij en Paul Fisher (die juli 2014 start) voor de akkerbouw en Johan en Paul zijn beiden oud-student van Warmonderhof. Zij staan voor de mooie uitdaging het gemengde BD-bedrijf verder te ontwikkelen.

Joel Salatin: 'Laat jongeren hun ding doen'

Door Jan Diek van Mansvelt

De Amerikaanse veeboer Joel Salatin (57) inspireerde dit voorjaar velen tijdens zijn tournee door Nederland. Zijn verhaal over zijn ingenieuze beweidingssysteem, waar koeien, legkippen, vleeskippen, kal-

koenen en konijnen na elkaar in een strook wei lopen, heeft veel kranten gehaald. Op boerderij Veld en Beek in Doorwerth sprak hij voor een publiek van voornamelijk dertigers over innovatief ondernemen en bedrijfsovername.

Salatin is zelf als achtjarig jongetje begonnen met een eigen kippentak op het toen nog kiploze bedrijf van zijn ouders. Dagelijks om vijf uur de kippen verplaatsen, eieren verzamelen en om zes uur naar de markt

om zijn kakelverse eieren en desgewenst ook slachtkippen te verkopen.

Directe vermarkting bleek voor het hele bedrijf telkens weer dé duurzame oplossing. Goed voor klantenbinding, die op zijn beurt weer goed is voor de productontwikkeling – ‘Wat wil de klant?’ En elke keer als de officiële markt instortte, wat ongeveer om de tien jaar gebeurt, bleek het weer de redding.

“Het boeren zelf is voor ons een hobby,” zei hij. “Geld verdienen doen we met de directe verkoop.” ‘We’ – dat zijn allen die op Polyfacefarm werken: familieleden, aangetrouwde familieleden en anderen. Ze zijn allemaal zelfstandige ondernemers in de Polyfacefarm-coöperatie, waarvan ook de klanten lid zijn. Natuurlijk werken er ook stagiaires en vrijwilligers voor vergoedingen. Maar, zei Salatin: “Betaal niemand voor werktijd, betaal voor productie. Werken moet een sport blijven.” Als mensen op Polyface willen komen werken, worden ze gevraagd naar hun bedrijfsplan. Hoe zijn ze van plan een inkomen te verdienen? Complementair, niet competitief, is het parool. Groenteteelt, een machi-

nierwerkplaats, productverkoop aan vrouwenclubs in de naburige steden zijn voorbeelden van nieuwe deelondernemingen. Met de naam ‘Polyfacefarm’ in plaats van de ‘Salatin family-farm’ is er duidelijk voor gekozen niet aan de persoonlijke erfelijkheidsstroom van de oprichters te hangen. Het bedrijf kan ook zonder Salatins, als er onverhoopt geen familieleden meer willen werken. Salatin heeft overigens mooie adviezen voor mensen die hun kinderen graag in hun bedrijf willen: “Hoe meer je als ondernemer van je werk geniet, hoe

liever je kinderen willen meedoen. Maar geef jongeren wel de ruimte om hún ding te doen, hoe anders zij het ook doen dan jij. Onuitgesproken verwachtingen zijn dodelijk voor de samenwerking.” En nog een levenswijsheid: “Junioren weten niet hoeveel werk het is om te boeren, maar senioren weten niet hoeveel energie junioren hebben als ze iets willen.” Elke ondernemer zorgt dat zijn of haar nieuwe tak de boom verrijkt. Parasiteren is er niet bij. Ook elkaar rechterlijk vervolgen niet: er is een ‘don’t sue agreement’. De complemen-

taire bedrijfsvoering van Polyfacefarms brengt een enorme verbreding met zich mee, en daarbij een toenemende inbedding, zowel in het plaatselijke agro-ecosysteem als ook in het sociaaleconomische systeem van de streek. Polyfacefarm is kindvriendelijk, zegt Salatin, door minimale mechanisatie. Alle machines worden zo klein mogelijk gehouden, in plaats van zo groot mogelijk. Daardoor is het bedrijf ook milieuvriendelijk en financieringsvriendelijk. “Zorg dat technologie dienstbaar aan jou blijft”, zegt de succesvolle bio-boer, “en word geen dienaar van de technologie.”

Meer info op www.polyfacefarms.com en thuisopaarde.nl.

Boerderij te koop

Dette van der Molen stopt met haar bedrijf De Groote Ark, een kleinschalige biodynamische bloemenkwekerij in Oudeschip (Noord Groningen). Ze biedt de mooi gelegen, karakteristieke jaren ‘30 boerderij met 1 hectare grond (moestuin, bloementuin en schapenwei) te koop aan voor € 325.000. Info via www.bruintjesenkeurentjes.nl.

Agenda

>> zie elders in dit nummer

Maandelijks

Excursie Bedrijfsindividualiteit

Elke maand (behalve in augustus) organiseert de BD-Vereniging een excursie naar een biologisch-dynamisch werkend bedrijf met het thema bedrijfsindividualiteit. Kijk voor het actuele programma op de website bdvereniging.nl.

Maandelijks

Rondleiding Dijkgatshoeve

In Wieringerwerf, zie pag 30

14 juni

Biologisch-dynamisch verbinden en verbreden

Jaardag van BD-Vereniging en Stichting Grondbeheer, zie pag 11

19 juni

Infodag Warmonderhof

Informatiedag over de opleidingen op Warmonderhof in Dron-ten. Zie www.warmonderhof.nl

21 juni

Actieve Verwondering

Waarnemen en beleven van de natuur, zie pag 29

21 en 22 juni

Lekker naar de boer

Jaarlijkse landelijke open dagen bij biologische boerderijen, zie www.lekkernaardeboer.nl

27/6, 25/9, 13/11, 11/12

Organen en voeding

Op 4 studiedagen gaat diëtist Johannes Kingma in op de relatie tussen voeding, ziekte en het functioneren van de verschillende orgaan-systemen. De eerste dag gaat over lever-gal; dan volgen het nier systeem (25/9), hart en bloedvaten (13/11) en longen (11/12). Plaats: De Kersentuin in Utrecht. Tijd: 9-17 uur. Info en aanmelden: David-Jan Romijn, Romijn@ersgroep.nl.

3-6 juli

Geneeskruidenweekend

Workshop in N-Frankrijk door Jannetje van Groningen (huis-arts) en Ferdinand Pieterse (docent beeldende vorming). Kijken naar geneesplanten; verdieping hiervan door schilderen en het maken van een medicijn. Zie www.fontaines.nl

18, 19, 20 juli

24, 25, 26 okt

Steinbeisser Experimen-

tal Gastronomy

Kunstzinnige eetbelevens in Amsterdam. Zie www.steinbeisser.org

2 t/m 8 aug

Angel Art Festival

Theater, muziek, zang, kunst en BD-landbouw op landgoed Dominio Vale do Mondego in Portugal, zie www.angelfestival.com

zaterdag 23 augustus

Verschillende groentefamilies

Kookworkshop met Ilse Beurskens-van den Bosch in Heerhugowaard. Elke groentefamilie heeft zijn eigen specifieke kwaliteiten waarmee ze ons voedt. Kunnen we zien hoe de elementkrachten aarde, water, lucht en vuur inwerken op de verschillende groentefamilies? Info en opgave: 072-5644752 of contact@voedsaam.nl

17 en 24 sept, 1 en 15 okt

Oriëntatiecursus

Op 4 woensdagmiddagen verzorgt Michiel Rietveld de oriëntatiecursus 'BD-landbouw, voeding en voedingskwaliteit' op Kraaybeekhof in Driebergen. Zie pag 30

Vanaf september

Barstensvol leven

Inspirerende en vitaliserende jaaropleiding biodynamische landbouw en voeding. Hoe creëer je vruchtbare grond? Hoe teel je vitale voeding? Kun je dat proeven? Wat heeft de kosmos daarmee te maken? En wat zijn natuurwezens? Zie pag 30

13 sept - 11 jan

Steiner in Kunsthal

Expositie *De alchemie van het alledaagse* over het leven en werk van Rudolf Steiner. Zie www.kunsthal.nl

18 september

Ontmoeten en inspireren

In De Kunsthal, georganiseerd door Stichting Demeter en de BD-Vereniging. Zie pag 9

Oktober

ToekomstZaaien!

BD-bedrijven nodigen u uit om met elkaar graan te zaaien op een akker. Zo geven boeren en burgers uitdrukking aan hun zorg voor goed zaadgoed (in samenwerking met Stichting Demeter en Stichting Zaadgoed). Zie voor het programma www.toekomstzaaien.nl

Ik ben actief voor de BD-Vereniging

Loes van Loenen, 35 jaar, woont in Culemborg, werkt zelfstandig als bestuurder en projectleider

Vereniging: Ik ging naar De Korenbloem om met de boer en boerin de jaarvergadering voor te bereiden. Voor meer projecten leg ik het contact met de BD-Vereniging.

Gebeurtenis: Tuinder Greet Lambrechts maakte vorig jaar op de winterconferentie zaadteelt heel eenvoudig: kies gewoon de plant uit die het best bij je past. Bert van Ruitenbeek sprak daarna over Pro Specie Rara, een project om bijzondere rassen in stand te houden. Dat is mijn project, dacht ik toen. Nu werk ik daar ook voor.

Enthousiast: Er zit heel veel logica in de kringloopgedachte, dat je alles met elkaar in verband brengt en aan elkaar knoopt.

Ook actief zijn in de BD-Vereniging?
Bel of mail 0321 315937
info@bdvereniging.nl

Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

DYNAMISCH PERSPECTIEF
2014 - JUNI - nr 3

Dynamisch Perspectief is het ledenblad van de BD-Vereniging en verschijnt 6x per jaar. ISSN 1389-7438.

Voor vragen over lidmaatschap of over het opsturen van Dynamisch Perspectief, bel het bureau: 0321-315937

Redactie Ellen Winkel (hoofdredacteur), Luc Ambagts, Andries Palmboom, Wim Goris, Gineke de Graaf.

Sluitingsdatum kopij 25 juni 2014, agendaberichten 7 juli. DP2014-4 verschijnt half augustus. Heb je ideeën voor artikelen? Overleg met Ellen Winkel, ellen@schrijfwinkel.nl of tel. 0858-771175. De redactie houdt zich het recht voor stukken in te korten, te bewerken of te weigeren.

Copyright BD-Vereniging. Overname van artikelen alleen met voorafgaande toestemming van de redactie.

Coverfoto Rob (voorgond) en David van De Noorderhoeve (foto: Annelijn Steenbruggen)

Vormgeving Fingerprint, Witzhausen DE, Gerda Peters

Druk ZuidamUithof

Wisentweg 12
8251 PC Dronten
telefoon 0321 315937
fax 0321 315938
info@bdvereniging.nl
www.bdvereniging.nl

De BD-Vereniging werkt aan de ontwikkeling van de biologisch-dynamische landbouw en voeding door ontmoetingen, scholing, onderzoek en publicaties. Ze werkt samen met o.a. Stichting Demeter, Stichting Grondbeheer BD-landbouw, Stichting Warmonderhof en de Antroposofische Vereniging in Nederland.

Bestuur Piet van IJzendoorn (voorzitter), Ruud Hendriks, Maria van Boxtel (aspirant-lid), Derk Klein Bramel (aspirant-lid), Eline van den Muijsenberg (aspirant-lid).

Medewerkers bureau Luc Ambagts (beleidsmedewerker), Bram Gordijn (secretariaat en boekhouding)

BD-beroepsontwikkeling Beroepsleden die belangstelling hebben voor intervisie, coaching, bedrijfsbezoeken of themagroepen kunnen contact opnemen met Luc Ambagts op het bureau.

BD-preparaten De preparatenwerkgroep heeft haar werk overgedragen aan Gineke de Graaf. Via de website bdvereniging.nl zijn de

BD-preparaten en materialen daarvoor te bestellen. Het kan ook rechtstreeks bij Gineke: Kokkestraat 8, 5081 CN Hilvarenbeek, groengraaf@gmail.com, 06-47235401 (voicemail)

BD-jong Activiteiten voor en door jongeren t/m 33 jaar. Voor info, neem contact op met bd-jong@bdvereniging.nl

Lidmaatschap € 40,- per jaar Jongerenlid (t/m 23 jaar): € 20,- per jaar. Beroepslid: € 200,- per jaar. Gekoppeld beroepslid: € 40,- per jaar (voor volgende beroepsleden van hetzelfde bedrijf). Een lidmaatschap wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd, tenzij u vóór 1 december van het lopende jaar heeft opgezegd. Aanmelden als lid kan via het bureau of via de website www.bdvereniging.nl. Bankrekening voor contributie 147485 tnv Ver voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding, IBAN: NL 04 INGB 0000 147485, BIC: INGBNL2A

Schenken en legaten De inkomsten van de vereniging bestaan uit de contributies van leden. Daarnaast ontvangt ze jaarlijks uw warme giften. De BD-Vereniging is erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Legaten zijn geheel vrij van successierecht. Schenkingen zijn vrijgesteld van schenkingsrecht. Wilt u meer informatie, belt u dan met het bureau.

Het geheel is de bron

Tekst: Ellen Winkel

De ei-vorm. Daar raakte ik door gefascineerd tijdens het samenstellen van DP2013-5, waarin het thema 'landbouw en kunst' centraal stond. Steeds kwam ik eieren tegen.

De Duitse kunstenaar en imker Günther Mancke heeft een eivormige hangkorf ontworpen. Na vaak en veel kijken naar bijenvolken wist hij: een imme is eivormig. In een lezing op een BD-imkerdag zei hij: "In de imme weten alle onderdelen, dat het geheel de bron is van haar bestaan."

De ei-vorm is volgens de Oostenrijkse boswachter, natuurwetenschapper en uitvinder Victor Schauberger (1885-1958) een van de meest ideale vormen voor verlevendiging. Hij maakte onder andere ei-vormige composthopen om de aarde zo vruchtbaar mogelijk te maken.

Jos Jeuken, BD-boer in Swifterbant, bouwde van aardappelkistjes een 'landschaps-ei', geïnspireerd door landschapskunstenaar Goldsworthy en geraakt door de schoonheid ervan.

Kunstenaar Herman Smith, die jaarlijks 'kunst&koe'-exposities op BD-boerderijen houdt en veel inspiratie haalt uit BD-landbouw, schilderde het heelal als een ei.

Toen viel mij een gedachte in. Als je Günther Mancke's uitspraak over het imme-ei combineert met het heelal -ei, dan staat er dit: 'In het heelal weten alle onderdelen, dat het geheel de bron is van haar bestaan.'

Sluit mooi aan bij het motto van de BD-Vereniging: 'Weet je deel van een groter geheel' ☺

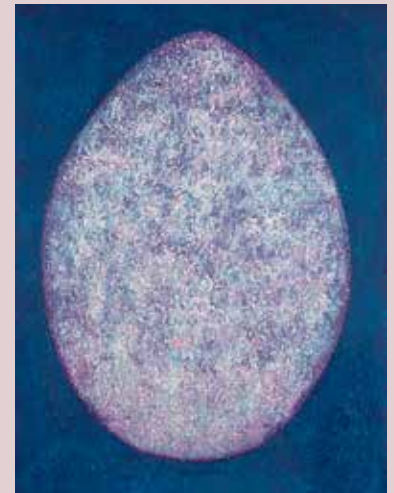
Imme-ei van Günther Mancke
(Foto Marij Lohman)

Compost-ei van Victor Schauberger

Landschaps-ei van Jos Jeuken

Heelal-ei van Herman Smith

Jan Duijndam
Hoeve Biesland, Delfgauw (ZH)

zuiver @zuivel

ONTDEK DE HERKOMST

1

Scan de QR code op de verpakking

2

Voer de productiecode in

3

En zie welke boer onder andere de melk levert voor uw product

bereid met melk van onze eigen boeren

Transpanter kan niet!

www.zuiverzuivel.nl

